

УДК 658.8

О. М. Волковицька,

к. е. н., старший викладач кафедри облік та економічний аналіз,

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв

С. Ю. Болтач,

магістр, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

O. Volkovyt'ska,

Ph.D., senior lecturer in accounting and economic analysis, Mykolaiv National University V.O. Sukhomlynsky, Mykolaiv

S. Boltach,

master, Mykolaiv National University V.O. Sukhomlynsky, Mykolaiv

INTERNATIONAL STANDARDS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ACCOUNTING PROCESS PAYMENTS FROM BUYERS AND CUSTOMERS

У статті нами було порівняно міжнародні нормативні бази та стандарти обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Висвітлено розрив між зарубіжною та вітчизняною системами обліку, необхідність вдосконалення та диверсифікації вітчизняних стандартів. Порівняно системи оцінювання стану дебіторської заборгованості та її класифікацію на основі зарубіжного досвіду.

In this paper, we have compared the international regulations and standards of accounting with buyers and customers. Deals with the gap between foreign and domestic accounting systems, the need to improve and diversify the national standards. In comparison system evaluation of receivables and its classification on the basis of international experience.

Ключові слова: міжнародні стандарти, дебіторська заборгованість, покупці та замовники, фінансовий облік, план рахунків.

Key words: international standards, accounts receivable, buyers and customers, financial accounting, chart of accounts.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний економіко-політичний вектор розвитку відносин розширює вітчизняні ринки збуту у західному напрямі. Більшість країн Європи та Північної Америки є представниками англо-американської системи обліку, на яку орієнтовано більшість міжнародних стандартів обліку та звітності, що ускладнює обліковий процес на українських підприємствах, більшість з яких є замкненими, не виходять на зовнішній ринок та представляють собою пострадянську систему обліку, характерну для країн СНД.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Спираючись на попередньо досягнутий досвід організації та методики обліково-контрольної роботи таких вчених, як Белокоз О.І., Бутинець Ф.Ф., Гаудучок Т.С., Голов С. Ф. та ін., можна зробити висновок, що вивчені дослідження щодо при рівняння вітчизняних стандартів обліку до міжнародних, його переваг та недоліків є недостатніми, що визначає необхідність удосконалення вітчизняного обліку дебіторської заборгованості у розрахунках із покупцями та замовниками.

Виділення раніше невирішеної частини проблеми. Необхідність та проблематичність переорієнтування системи вітчизняного обліку на міжнародні стандарти викликає труднощі у впровадженні, особливо якщо виникне необхідність впровадити такі стандарти у дуже короткі строки. Існує реальна необхідність взваження вітчизняних норм обліку розрахунків з покупцями та замовниками у порівнянні з зарубіжним досвідом.

МЕТА СТАТТІ

Виходячи з проблеми недостатнього висвітлення в сучасній літературі порівняння вітчизняних та міжнародних стандартів обліку стосовно розрахунків із покупцями та замовниками, ми вирішили проаналізувати існуючі стандарти бухгалтерського обліку країн-представників англо-американської системи та системи країн США, для зіставлення недоліків та переваг різних стандартів ведення обліку розрахунків з покупцями та замовниками.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За кордоном в рамках єдиного системного бухгалтерського обліку прийнято виділяти фінансовий і управлінський бухгалтерський облік. Однією з основних задач фінансового обліку є облік активів підприємства, до складу яких входить облік грошових коштів і розрахунків з покупцями готової продукції. Фінансовий бухгалтерський облік забезпечує бухгалтерське оформлення і реєстрацію господарських операцій, ведення зведеного обліку і складання необхідної фінансової звітності. Порядком ведення фінансового бухгалтерського обліку суворо регламентується спеціальними загальноприйнятими принципами, положеннями, правилами і стандартами.

У практиці зарубіжного обліку, облік розрахунків з покупцями і замовниками відбивається шляхом рахунків активу, тобто:

— "Грошові кошти в банку" — це не тільки суми реальних грошей, що знаходяться на банківських рахунках підприємства, але також спеціальні розрахунково-платіжні документи, службовці заміниками грошей або є їх еквівалентами (підписані грошові ордера, чеки, платіжні доручення тощо документи);

— "Рахунки до отримання" призначені для обліку сум короткострокової дебіторської заборгованості клієнтів по відношенню до підприємства, яке надало їм певного роду послуги, виконала роботи, поставило продукцію на умовах наступної оплати (в кредит). Документальною підставою для віднесення сум подібного роду бухгалтерського рахунку є виставлення звичайних типових платіжних вимог до покупців. За кордоном традиційною назвою платіжних вимог чи інших аналогічних за призначенням розрахункових документів є "Рахунок". Ніяких спеціальних документів при цьому, як правило, не складається;

— "Векселі до отримання" за своїм змістом багато в чому аналогічні "Рахунку до одержання". Вони також відображають дебіторську заборгованість підприємства. Однак векселями оформляються боргові зобов'язання особливого роду. По-перше, зазвичай вони носять довгостроковий характер. По-друге, поряд з номінальною вартістю, яка, як правило, відповідає базовій продажній ціні товару (робіт, послуг), вексель містить ще й певну фіксовану накидку або відсоток, які боржник також зобов'язується погасити до певного моменту або за першою вимогою векселедержателя.

Дані рахунки відносяться до категорії короткострокових (поточних) активів підприємства. До короткострокових активів належать види майна, яке

знаходиться в обороті підприємства протягом відносно короткого проміжку часу. Для більшості країн цей проміжок умовно визначено в один рік. Короткостроково-використовувані активи зазвичай володіють підвищеною ліквідністю (тобто вони можуть бути швидко перетворені в грошові кошти) і тому, як правило, утворюють перший розділ балансів зарубіжних підприємств. Бухгалтерський облік розрахунків з покупцями і замовниками на прикладі плану рахунків американських підприємств виглядає наступним образом.

Типовим є присвоєння кодів і кодових серій бухгалтерськими рахунками, які належать до елементів основного бухгалтерського управління [Активи = Фінансові зобов'язання + (Капітал власника + (Доходи — Витрати))]. Широке використання кодів дозволяє забезпечувати високий рівень комп'ютерної обробки облікової інформації. При цьому можуть застосовуватися різні кодові системи. Найпростіша з них передбачає двозначне кодування. Перша цифра коду позначає той елемент основного бухгалтерського управління, до якого належить даний рахунок, а друга — конкретний об'єкт обліку. Для більш складних видів підприємницької діяльності може застосовуватися тризначне кодування. Кожному окремому синтетичному рахунку конкретної групи присвоюється свій номер з десятиковою розрядною. Аналітичним рахункам (субрахункам), використовуваним для отримання більш детальної інформації всередині кожної групи, привласнюється номер в рамках десятикової розрядки.

Для малих підприємств, які мають, як правило, обмежене коло покупців, постачальників, невелику кількість банківських рахунків буває достатнім застосування тільки синтетичних бухгалтерських рахунків. Для середніх і великих підприємств характерним є застосування разом із синтетичним також і аналітичний облік бухгалтерських рахунків. При більш складних (наприклад, при шестизначних) системах нумерації рахунків в коді можуть включатися реквізити — ознаки (аналітичні дані) покупців продукції (для рахунків до одержання). Оформлені відповідним чином первинні документи з обліку розрахунків з покупцями є підставою для запису в них міститься облікової інформації в Головному реєстраційний журнал (ГРЖ) книгу. Наступним етапом є рознесення сум по так званому зведеному журналу синтетичного обліку. Інформація про залишки коштів на кінець звітного періоду по кожному синтетичному бухгалтерському рахунку, що міститься у зведеному журналі, служить основою для складання розробної зошит-таблиці.

Вивчення і розуміння сутності міжнародних принципів бухгалтерського обліку, а також практики ведення обліку в зарубіжних країнах значно збагатить інтелектуальний потенціал українських облікових працівників, фінансових директорів, менеджерів. Тому для більш детального вивчення теми дослідження, розглянемо які особливості ведення обліку розрахунків з покупцями і замовниками існують в обліковій практиці наших найближчих країн-сусідів та світових економічних лідерів.

План рахунків дає найголовніші вказівки відображати отримання коштів по дебету, а перерахування по кредиту. Розглянемо план рахунків Росії та Білорусії і порівняємо його з українським планом рахунків (табл. 1).

Розглядаючи дану таблицю видно, що план рахунків Росії та Білорусії досить схожий, це пов'язане з тим, що дані країни є "вихідці" з колишнього СРСР, проте у плані рахунків Росії не відкриті субрахунки до рахунку "Розрахунки з покупцями і замовниками". Не велика різниця розвитку облікової системи пострадянських країн, зумовлена вико-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика рахунків, призначених для обліку розрахунків з покупцями та замовниками та резерву сумнівних боргів

	Україна		Білорусія		Росія	
Рахунки	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	38 «Резерв сумнівних боргів»	62 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	82 «Резерв сумнівних боргів»	62 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	63 «Резерв сумнівних боргів»
Субрахунки	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»	Не визначено	1. «Розрахунки в порядку інкасації» 2. «Розрахунки планових платежів» 3. «Векселі отримані»	Не визначено	Не визначено	Не визначено
Методи визначення резерву сумнівних боргів						
	1. На підставі платоспроможності окремих кредиторів. 2. За методом питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт. Послуг на умовах наступної оплати. 3. На підставі класифікації дебіторської заборгованості за періодами виникнення		Резерв сумнівних боргів формують на основі результатів проведених організацією в кінці кварталу або звітного року інвентаризації дебіторської заборгованості. Величина резерву визначається окремо по кожному сумнівному боргу в залежності від фінансового стану боржника і оцінки ймовірного погашення боргу в повній або частковій сумі		Резерв сумнівних боргів формується по кожному дебітору, при чому по сумнівній заборгованості з терміном виникнення: 1. Понад 90 днів - до суми резерву включається повна сума виявленої заборгованості. 2. 45-90 днів - 50 % від суми виявленої заборгованості. 3. До 45 днів - не збільшує суму створюваного резерву	

ристанням схожого законодавства, заснованого на радянській редакції конституції цих країн. З іншого боку це значно спрощує ведення обліку у розрахунках, економічних відносинах країн СНД.

У цілому на пострадянському просторі існує більш-менш єдина система обліку, передумови якої базувалися на єдиній економічній системі. В Казахстані план рахунків має свої особливості, облікові дані про заборгованість покупців і замовників в обліковій практиці підприємств відображається на рахунках підрозділу 1200 "Короткострокова дебіторська заборгованість", який призначений для обліку короткострокової дебіторської заборгованості.

Нами проведена оцінка обліку дебіторської заборгованості в Україні, США, країнах ОАЕ та Естонії (табл. 2).

Виходячи з даних таблиці 2 можна зробити наступні висновки про те, що поняття дебіторської заборгованості в усіх країнах світу схоже, тобто можна сказати, що це заборгованість покупців та замовників перед постачальниками. На нашу думку, хоча класифікація дебіторської заборгованості відрізняється у всіх країнах, які ми характеризуємо, але суть полягає в тому, що заборгованість розподіляється за строками виникнення.

В даному питанні специфіка етнічних та геополітичних аспектів різниці економічних систем цих країн суттєво не міняє принципи виникнення та формування дебіторської заборгованості. Засновую-

чись на даних таблиці 2, можна змінити принципи, підходи до обліку та визначенню такої заборгованості, але не можливо змінити її сутність.

Зазначимо, що в Естонії сума сумнівного боргу списується на витрати не залежно від того, застосовні до неї заходи по стягненню чи ні. В більшості країн англо-американської системи крім резерву по сумнівних боргах, компанії можуть створювати інші види резервів, зокрема, резерв на покриття повернень товарів та знижок.

В Україні існує чітка регламентація рахунків бухгалтерського обліку, що дає змогу чітко на всіх підприємствах країни визначити суму заборгованості покупців та замовників, що не можна сказати про США та Естонію, де підприємства самостійно розробляють плани рахунків.

Отже, в кожній країні є свої підходи до методології обліку, що викликає певні особливості в організації обліку. Міжнародні стандарти напругу не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі за вирахуванням резерву сумнівних боргів. Вимоги американських стандартів в цілому аналогічні до міжнародних стандартів, але відрізняються більшою ступенем деталізації. Дебіторська заборгованість в балансі має бути поділена на дві частини: торгівельна дебіторська заборгованість (дебіторська заборгованість, що виникає в процесі реалізації продукції, товарів, послуг) та неторгова дебіторська заборгованість (що виникає в процесі інших операцій).

Таблиця 2. Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості

Облік дебіторської заборгованості	Естонія	США	Країни ОАЕ	Україна
Поняття	Дебіторська заборгованість компанії - зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, по виплаті грошей за продані товари, продукцію, виконані роботи чи надані			
Класифікація	Поточна, довгострокова	Поточна, не поточна (довгострокова), безнадійна	Середньострокова, довгострокова	Безнадійна, довгострокова поточна сумнівна
Класифікація заборгованості по відношенню відображення в звітах компаній	1) рахунки до отримання; 2) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією; 3) дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств	1) рахунки до отримання; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією		1) дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги; 2) інша дебіторська заборгованість

До заборгованості першого типу відносять:

— рахунки до отримання (accounts receivable) (звичайна заборгованість покупця за придбану продукцію);

— векселі до отримання (notes receivable) (заборгованість покупців оформлена письмовим зобов'язанням здійснити оплату).

До заборгованості другого типу відносяться:

— векселі до отримання, що з'явилися в результаті неторгових операцій (non-trade notes receivable);

— відсотки до отримання (interests receivable);

— дивіденди до отримання (dividends receivable);

— аванси видані працівникам підприємства (advances to employees).

З дебіторською заборгованістю пов'язують декілька облікових проблем, серед яких в першу чергу можна виявити проблему визнання дебіторської заборгованості і проблему оцінки дебіторської заборгованості в балансі.

Проблема визнання дебіторської заборгованості пов'язана з можливістю отримання покупцем певних специфічних знижок, а проблема оцінки — з наявністю вірогідності неоплати частини заборгованості. Проблема визнання дебіторської заборгованості за рахунками замовлення існуванням знижок покупцям, що можуть бути розділені на дві групи:

— торгівельні знижки (trade discounts) відсоткові знижки від базової ціни товару (наприклад при розпродажу чи для постійних клієнтів);

— знижки за оплату в строк (sale discounts) — відсоткові знижки, які надаються залежно від строку оплати.

Проблема оцінки дебіторської заборгованості за рахунками виникає при складанні фінансової звітності. В балансі вона має бути відображена з певним ступенем обережності, тобто за чистою реалізаційною вартістю (чиста реалізаційна вартість у даному випадку представляє собою чисту суму грошових коштів, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості по рахунках). Для виявлення чистої реалізаційної вартості дебіторська заборгованість має бути зменшена на величину резерву сумнівних боргів. Згідно з американською практикою величина резерву сумнівних боргів може бути обчислена двома методами:

— на базі величини продаж за звітний період (підхід з точки зору про прибутки та збитки — заснований на принципі відповідності доходів та витрат за звітний період);

— на базі величини дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду (підхід з точки зору балансу — заснований на принципі обережності). Модифікацією даного методу є ранжирування дебіторської заборгованості в залежності від строку оплати.

Англійські стандарти щодо відображення дебіторської заборгованості в балансі аналогічні вимогам міжнародних стандартів. Окремого стандарту по обліку дебіторської заборгованості не існує, але на практиці використовують ряд специфічних прийомів, пов'язаних з оцінкою дебіторської заборгованості. В Англії розділяються однозначно безнадійні борги (bad debts) та сумнівні борги (doubtful). Однозначно безнадійні борги списуються з рахунку дебіторів на збитки (витрати по безнадійним боргам) у момент визнання їх безнадійними. Якщо відбувається оплата дебіторської заборгованості, раніше списаної як безнадійна, робиться зворотня проводка. Для всієї іншої заборгованості в кінці звітного періоду створюється резерв сумнівних боргів (начислення такого резерву відбувається корегуючою проводкою в кінці звітного

періоду, яка дебітує витрати за сумнівними боргами і кредитує резерв).

ВИСНОВКИ

В умовах сучасних ринкових перетворень та нестійкої економічної ситуації фінансовий облік є особливо важливою функцією ефективного управління виробничими та комерційними структурами підприємства; є засобом контролю за економічно доцільним і раціональним використанням ресурсів з метою досягнення комерційного успіху і виконання своїх фінансових обов'язків. Розвиток економічних відносин на сучасному етапі вимагає перегляду системи обліку, одним із центральних елементів якої є облік взаєморозрахунків суб'єктів господарювання. Отже, на сьогодні одним з найбільш гострих і складних питань обліку є облік заборгованості, а саме: дебіторської заборгованості та існування проблеми неплатежів. Сучасні жорсткі конкурентні умови господарювання вимагають від підприємства вирішення цілого ряду облікових проблем, що зумовлені суперечливим характером нормативних документів, а також рівнем розробки окремих практичних аспектів методології обліку заборгованості. Зокрема це теоретичні і методичні аспекти обліку безнадійної дебіторської заборгованості, врахування ризиків, удосконалення методики відображення розрахунків з покупцями та замовниками в системі рахунків бухгалтерського обліку тощо.

Література:

1. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств / О. Белокоз // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 3 (28). — 201 с.
2. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. — Житомир: ПП "Рута", 2005. — 544 с.
3. Гаудучок Т.С., Цегельник Н.І. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі / Т.С. Гаудучок, Н.І. Цегельник // Економічні науки. — 2012. — № 9. — С. 190—200.
4. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: Приклади та коментарі: практич. посібник / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. — К.: Лібра, 2007. — 840 с.

References:

1. Bielokoz, O. (2010), Vidminnosti mizh vitchyznianymy ta mizhnarodnymy pidkhdamy do otsinky debitors'koi zaborhovanosti torhovel'nykh pidpriemstv [The differences between domestic and international approaches to the assessment of trade receivables enterprises], Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk, Lviv, Ukraine.
2. Butynets', F.F. Horets'ka, L.L. (2005), Bukhhalters'kyj oblik u zarubizhnykh krainakh [Accounting in foreign countries], Zhytomyr, Ukraine.
3. Hauduchok, T.S. Tsehel'nyk, N.I. (2012), Osnovy bukhhalters'koho obliku debitors'koi zaborhovanosti u vitchyznianij ta zarubizhnij [Accounting Principles receivables in domestic and foreign system], Ekonomichni nauky, Kyiv, Ukraine.
4. Holov, S. F. Kostyuchenko, V. M. (2007), Bukhhalters'kyj oblik za mizhnarodnymy standartamy: Pryklady ta komentari [Accounting according to international standards: Examples and comments], Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2014 р.